
Рецензії

Степан ПАВЛЮК, Євген ПАЩЕНКО

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВЦІ ХОРВАТСЬКОЮ МОВОЮ

**Ukrajinski Karpati. Etnogeneza —
arheologija — etnologija. Zbornik radova /
prijevod s ukrajinskoga Priredio Jevgenij
Paščenko. — Knjižnica Ucrainiana
croatica. — Knjiga 11. — Zagreb :
Katedra za ukrajinski jezik i književnost
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,
2014. — 560 s.**

Книга «Українські Карпати. Етногенез — археологія — етнологія», яку опубліковано в Загребі і представлено в Інституті народознавства, є результатом угоди про співробітництво, підписаної між Філософським факультетом Загребського університету та Інститутом народознавства НАН України. Ініціатива Кафедри української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету щодо необхідності пов'язування українських і хорватських дослідників знайшла відгук і підтримку в Інституті. Філософський факультет становить провідну високоосвітню установу в Хорватії, нараховує 25 відділень з численними кафедрами філологічного, історичного, етнологічно-антропологічного, філософського, археологічного спрямувань, інших суспільно-наукових, гуманітарних фахів, таких як соціологія, інформатика, фізична культура тощо. На факультеті функціонує головний осередок хорватської україністики як складової відділень і кафедр славистики, що має давню традицію. На перший курс україністики щороку поступає 22 студенти, в яких українська мова і література є однією з дисциплін обов'язкового вибору двох фахових предметів. Додипломне навчання триває чотири роки, дипломне рік, де студенти мають можливість і обов'язок виявити свої знання з української мови як перекладачі й культурологічні аналітики різних тем з україністики, що може бути дипломною роботою. Підготовленість студентів до перекладацької діяльності використовується, зокрема, і у виданні книг з української тематики. Саме в такому контексті створено представлений збірник перекладів на тему Карпат. Книга є одинадцятою в заснованій 2008 р. серії *Ucrainiana croatica* як бібліотеки видань на українські теми. Першою книгою був збірник на тему Голодомору, який перекладами авторів з України, США, Італії, Росії вперше дав хорватському читачеві широке висвітлення терористичної акції радянського режиму [4]. Подальші видання освітлюють різні теми від історії українсько-хорватських відносин, порівняльного вивчення літератур до перекладів белетристики (Тарас Шевченко, Богдан-Ігор Антонич, Марія Матіос).

Книга про Українські Карпати виникла як друга в зачаткованій серії «Шлях крізь Україну», задуману як представлення українських регіонів перекладом наукових праць. Крім пізнавального значення, мета — ознайомити з проблемами, недостатньо відомими, але актуальними для хорватського суспільства. Саме такий зміст і спрямування мала книга «Закарпатська

Україна: історія — традиція — ідентичність» (Загреб, 2013), яка представила українську наукову точку зору на політичне русинство. Крім того, що перекладені праці авторитетних вчених (зокрема таких як Дмитро Наливайко, Михайло Тиводар, Василь Німчук, Павло Чучка, Степан Мишанич, Май Панчук та ін.) не лише пояснювали назви Русь, русин, історичні, політичні, мовні процеси на Закарпатті, а й вводили у проблему, що має аналогії зі статусом хорватської меншини (буневці) у сербській Воєводині, що стикаються з подібними проблемами політичних маніпуляцій. Книга становила своєрідну відповідь на видану в Хорватії деякими русинськими ентузіастами книгу Магочі «Народ нізвідки». У книзі, підготовленій Кафедрою україністики, наголошується на необхідності більш активної діяльності української науки у представленні за кордоном поглядів щодо політичного русинства, потреби підготовки подібних видань англійською, російською, мовами країн, що межують з Закарпаттям, і де виникають реїдивні політичного русинства. Хорватське видання залишається першим і, на жаль, ще й досі єдиною закордонною публікацією, що представляє українське наукове висвітлення політичного русинства [7]. Збірник, маючи пізнавальне значення, викликав інтерес як у хорватської громадськості, так і в середовищі русинсько-української спільноти Сербії і Хорватії. Проблеми сербсько-воєводинських русинів, що підтримують і розвивають зв'язки з історичною батьківщиною — Україною, досить компетентно висвітлив закарпатський письменник Олександр Гаврош, книга якого становить один з кращих виявів українського ставлення до національної ідентичності найстарішої діаспори з українського Закарпаття, відомих на югослов'янських землях як «русини» [1].

Цілком логічно, що в маршруті наукового пізнання України наступним простором стали Карпати, яким присвячено зазначений збірник перекладів¹. Необхідність такої книги продиктована низкою мотивацій, де однією з головних є інтерес хорватської громадськості

до регіону і відсутність адекватних знань. Зацікавленість викликана проблемою етногенезу хорватів, що становить одну з актуальних проблем хорватських та іноземних наукових кіл [2]. Останнім часом певною мірою поживалося прагнення до спільних порівняльних досліджень українськими і хорватськими вченими. Проте важливою проблемою залишається необхідність поступового ознайомлення науковців обох сторін з конкретним матеріалом, який би дав поштовх до компарацій в окремих наукових дисциплінах, як етап до панорамного відтворення контактного процесу. Відомі літописні згадування білих хорватів відкривають низку питань від конкретизації простору шляхом археологічних відтворень до простеження міграцій, на які вказує, зокрема, й лінгвістичний матеріал як топонімія, діалектні аналогії та інше. Книга «Українські Карпати» продиктована метою ознайомлення хорватського середовища з деякими аспектами дослідження українокарпатського ареалу, на що вказує і вступ «Пізнання Карпат», в якому викладено головні напрями обраного матеріалу. Як зазначається у назві, це в першу чергу аспекти, які дають узагальнення наукових спостережень в окремих галузях. В основу джерельної бази покладено дослідження, представлені у двотомному виданні «Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат». — Львів, 1999, 2006 як науковий результат дослідницької роботи Інституту народознавства НАН України. Також до збірника увійшли праці вчених Львівського університету, Інституту ім. Крип'якевича, Інституту історії НАН України. Вибір текстів зумовлений метою створити панорамний показ, який би відображав науковий погляд на етнічну історію Карпат, на що, зокрема, орієнтує перший текст — С. Павлюка як теоретичний вступ у проблематику. Потреба дати вступне уявлення про регіон вирішується перекладом енциклопедичного тексту про Карпати, авторами якого є Д. Вортман і О. Косміна. Подальші праці конкретизують дослідницькі результати, у першу чергу археології, які викладені в послідовності від узагальнень до конкретизації, що представлено такими авторами як В. Баран, А. Филипчук, О. Приходнюк, М. Филипчук із висновками, які даються у праці С. Козака. Наступний аспект — матеріальна культура — висвітлено матеріалом, який міг би бути особливо близьким для хорватських порівнянь — аграрні традиції, скотарство, традиційна архітектура, гірські поселення,

¹ На сучасному етапі готується до друку збірник перекладених наукових текстів «Українська Галичина» (на матеріалі Львова), перекладено тексти до збірника «Прикарпаття» (на матеріалі Івано-Франківських авторів), у перспективі — «Буковина» — все, як результат підписаних угод про співробітництво з відповідними науковими закладами.

етнічна історія, календарна обрядовість, що викладено у працях вчених як С. Павлюк, М. Тиводар, Р. Сілецький, П. Федака, Р. Кісь, М. Маєрчик, К. Кутельмах. Людина в її антропологічних рисах представлена перекладом досліджень С. Сегеди. Зазначені імена, звичайно, не можуть представити увесь багатий матеріал української карпатики, обрано тексти, які б у першу чергу могли викликати асоціації з хорватськими прикладами.

Перекладені праці засновуються на українському матеріалі, а те, що може цікавити хорватського реципієнта у першу чергу — пов'язані з літописними білими хорватами — розглядається в праці Л. Войтовича як дослідження останнього часу. Цій проблематиці близькі археологічні спостереження М. Филіпчука та А. Филіпчука, які зосереджуються на конкретному археологічному матеріалі і на питанні міграційних рухів давньослов'янського періоду. Логічно виникає питання щодо стану в сучасній українській науці на тему вивчення і реконструкції картини, пов'язаної з літописними білими хорватами. Очевидною є необхідність спрямувати наукові і організаційні зусилля на презентацію сучасного бачення цієї теми, що потребує комплексного міждисциплінарного вивчення. Конкретні доробки, особливо в галузі археології, можуть показати корені перебування цієї слов'янської формації на українському просторі — у Прикарпатті в першу чергу. Окремі дослідження сучасних археологів Західної України поступово сповнюють відомостями, які разом з іншими дисциплінами дають можливість формулювати певні узагальнення. Етнографічний напрям особливо важливий як відображення традицій, що вказують на аналогії в окремих регіонах Хорватії. Також значним є мовознавчий напрям, на жаль, найменш розроблений у плані компарації. Ономастика, особливо топонімія, гідронімія дає чимало матеріалів для порівняльних спостережень. Потребує простеження термінологія в господарчих галузях, зокрема у скотарстві, аграрних традиціях, будівництві тощо. Діалекти й інші мовні явища карпатського регіону очікують порівняння з хорватським матеріалом, зокрема, у регіонах, що прилягають до угорського мовного корпусу, який виник пізніше на місці слов'янських масивів. Привабливою є група схожих назв, які мають міфологічну семантику і сигналізують про існування культових осередків, що мають паралелі в

українській і хорватській ономастиці. Хорватські сакральні споруди ранньохристиянського періоду, як і на українських теренах, виникали на місці язичницьких капищ як процес християнізації ритуальних локацій. Тому повинна стати предметом порівняльного дослідження типологія зведення ранньохристиянських церков на місці язичницьких святилищ.

Міграційні процеси на просторі — від Карпат до Панонії і далі — існували ще у дослов'янській період як традиційні шляхи скотарства. Безумовно, комунікації між слов'янськими племенами існували у процесі поширення до сучасних хорватських земель. Слов'янські племена продовжували давній шлях, передаючи інформацію про місця поселень, пасовиська, що спонукало до міграційного руху. Тому цей процес треба сприймати як своєрідну константу, яка триває хвилями і переривається в окремі історичні періоди. Мадярське вторгнення на слов'янський масив гальмує давні спілкування, асимілюючи слов'янський контингент, який проростає в угорському корпусі різними проявами, від мовного до музичного. Порівняння окремих моделей народного співу, музичних ритмів хорватської і української етномузики в окремих прикладах не може не вражати схожістю. До таких належать, зокрема, коломийка і ритміка деяких хорватських танців, мелодика ліричних пісень. Приклади знаходять, зокрема, у регіонах, що найближчі до українських регіонів, відсічених від хорватських угорським вторгненням. Серед таких є Меджімур'я (Medimurje), регіон на півночі Хорватії, між ріками Мура і Драва, впритул до Панонської рівнини, якою, безумовно, спілкувалися слов'янські племена до мадярського вторгнення. Мелодика усних меджімурських пісень нерідко перегукується з лемківськими, що привертало увагу хорватських етномузикознавців, але залишалося на рівні зауважень і припущень. Сучасна хорватська етномузиколог Лідія Баюк у своїх спостереженнях констатує виразну близькість зазначеного мелосу, що вимагає зустрічних досліджень з українського боку.

Зазначені аспекти далеко не вичерпують усіх напрямів, які очікують своїх дослідників, на що вказувалося у публікаціях, і які дали поштовх до подальших заходів [5; 6; 3]. У втіленні задуму необхідно розробити програму з залученням широкого кола українських і хорватських вчених різних дисциплін. Перший етап — ознайомлення з конкретними матеріалами — залишається актуальним на сучасному

етапі, на що й спрямована представлена книга праць українських вчених хорватською мовою. Очевидною є необхідність підготувати в Україні аналогічний збірник перекладів праць хорватських вчених. Можна висловити припущення, що львівська хорватистика могла б залучитися до перекладацького процесу, який би виконували студенти славистики Львівського університету, аналогічно діяльності хорватських студентів україністики. Кафедра української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету могла б і надалі проводити координаційну роботу у добірці текстів, які б мали першочерговий інтерес для української науки. Також доцільною була б підготовка збірника текстів українських авторів минулих часів, починаючи з літописних джерел і надалі, особливо у ХІХ ст., які згадують, вживають, осмислюють назву білих хорватів як реальне поняття, можливо, пов'язане з історичною меморією. Також своєрідний інтерес становить факт декларування в окремих регіонах Прикарпаття належності до «білих хорватів», як етносоціологічне вивчення сучасних процесів у суспільстві.

Проблема порівняльних українсько-хорватських досліджень у різних галузях, від архаїки до сучасності становить важливу і невивчену сферу сучасної на-

уки. Незважаючи на вторгнення політичних факторів, що гальмували українсько-хорватські комунікації, розвиток української хорватистики, на сучасному етапі існує науковий потенціал, взаємна зацікавленість вчених, що потребують подальшого розвитку, підготовки і стимулювання кадрів для комплексного вивчення давніх процесів, які приховують чимало відкриттів, які очікують на своїх пошуковців.

1. Гаврош О. Блукаючий народ / Олександр Гаврош. — Київ, 2012.
2. Пащенко Є. Проблеми і завдання порівняльного вивчення етногенезу хорватів в українському контексті / Євген Пащенко // Народознавчі зошити. — 2014. — № 3. — С. 545—560. — (Серія філологічна).
3. Пащенко Є. Етногенез хорватів і Україна / Євген Пащенко // Матеріали Міжнародної наукової конференції 11—12 травня 2011 року. — Дрогобич: Бойківське етнологічне товариство, 2013.
4. Genocidni zločin totalitarnog režima u Ukrajini 1932—1933. Gladomor / priredio Jevgenij Paščenko. — Zagreb, 2008. — 324 s.
5. Paščenko E. Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine / Eugen Paščenko. — Zagreb, 1999.
6. Paščenko E. Od Kijeva do Poljica. Tragom prastarih migracija / Eugen Paščenko. — Zagreb, 2010.
7. Zakarpats'ka Ukrajina: povijest — tradicija — identitet / priredio Jevgenij Paščenko. — Zagreb, 2013.